

Тойм

Ил тод байдал:

60 /100

(Төсвийн нээлттэй
байдлын индексийн оноо)

Олон нийтийн
оролцоо:

13 /100

Төсвийн хяналт:

76 /100

Судалгааны тухай

Засгийн газрын төсвийн талаарх шийдвэрүүд тухайлбал, ямар татвар ногдуулах, төрийн ямар үйлчилгээ үзүүлэх, өрийн хэмжээ хэд байх зэрэг нь нийгэм дэх бүх хүнд чухал үр дагавартай. Засгийн газар эдгээр шийдвэр гаргалтад шаардагдах мэдээллийг олон нийтэд түгээж, тэдгээрийн зүгээс оролцох боломжийг хангах бодит сувгуудыг бүрдүүлснээр нийтийн мөнгийг нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн зарцуулж буйг баталгаажуулах илүү боломжтой болно.

Төсвийн нээлттэй байдлын судалгаа нь олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн шалгууруудыг ашигладаг хараат бус, харьцуулсан болон нотлох баримтад суурилсан дэлхийн цорын ганц судалгааны арга хэрэгсэл юм. Тухайлбал, засгийн газрын төсвийн мэдээллийг олон нийт авах боломж, улсын төсвийн үйл явцад олон нийтийн зүгээс оролцох албан ёсны боломжит сувгууд, мөн хууль тогтоох болон аудитын байгууллага зэрэг төсвийн хяналтын институциуд төсвийн үйл явцыг хянахад гүйцэтгэж буй үүргийг үнэлэх шалгууруудад тулгуурлан хийгддэг.

Уг судалгаа нь тухайн улсын иргэний нийгэмд өөрийн улсын засгийн газартай нийтийн хөрөнгийн ашиглалт болон энэ талаар өгч буй мэдээлэлд үнэлгээ өгч, зөвлөлдөхөд туслах зорилготой юм. Төсвийн нээлттэй байдлын судалгааны энэхүү 8 дахь хэвлэл нь дэлхийн 120 орныг хамарсан болно.

www.internationalbudget.org/open-budget-survey ↗ цахим хуудаснаас судалгааны бүрэн аргачлал, 2021 оны дэлхийн тайлан, судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын дүн, өгөгдлийн сан зэрэг илүү дэлгэрэнгүй мэдээллийг авна уу.

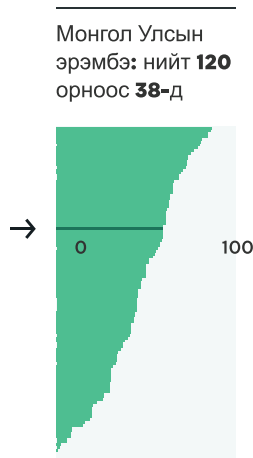

Төсвийн ил тод байдал

Төсвийн нээлттэй байдлын судалгааны энэ хэсэгт төв засгийн газар орлогоо хэрхэн бүрдүүлж, нийтийн хөрөнгийг хэрхэн зарцуулдаг талаар олон нийт мэдээлэл авах боломжийг хэмжинэ. Энэ хэсэгт төсвийн 8 үндсэн баримт бичгийн цахим хэлбэрээр, цаг хугацаандаа нийтлэгддэг, иж бүрэн эсэхийг 109 ижил жин бүхий үзүүлэлтээр хэмжиж, улс бүрийг 0-ээс 100 хүртэлх оноогоор үнэлнэ. **Төсвийн ил тод байдлын 61 болон түүнээс дээш оноо нь тухайн улсын иргэд төсвийн хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээнд мэдээлэлтэйгээр оролцоход хангалттай мэдээлэл нийтэлж буйг илтгэнэ.**

Монгол Улсын төсвийн ил тод байдлын оноо авбал зохих 100 онооноос **60** байна.

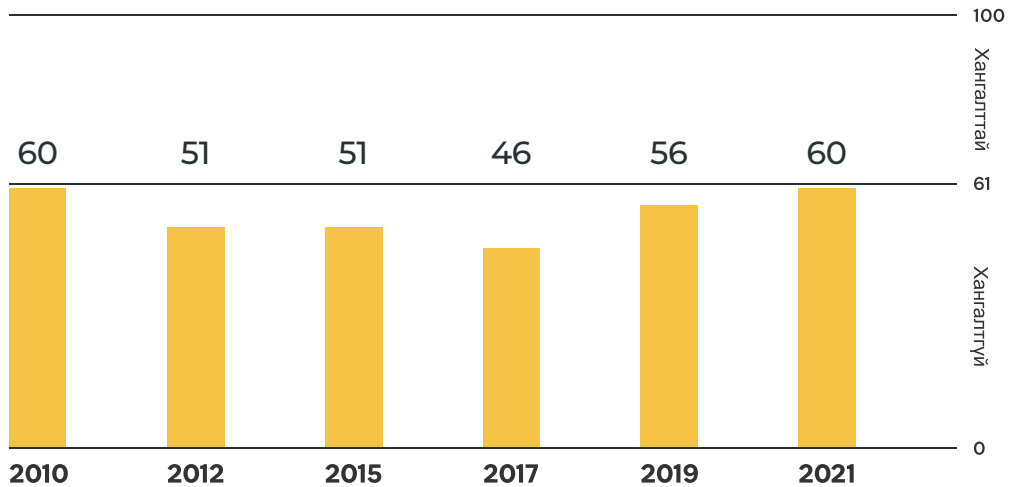
Монгол Улсын төсвийн ил тод байдал бусад оронтой харьцуулахад:

Дэлхийн дундаж	45
Шинэ Зеланд	85
Австрали	79
Өмнөд Солонгос	74
Оросын Холбооны Улс	73
Япон	61
Монгол	60
БНХАУ	20

0 Хангалтгүй 61 Хангалттай 100

Монгол Улсын төсвийн ил тод байдал, 2010-2021 он

Монгол Улсын төсвийн баримт бичгийн олон нийтэд нээлттэй байдал

- Олон нийтэд нээлттэй
- Хугацаа хэтэрч нийтэлдэг, эсвэл цахимаар нийтэлдэггүй, эсвэл зөвхөн дотоод хэрэгцээнд зориулан боловсруулдаг
- ⊘ Боловсруулдаггүй

Баримт бичиг	2010	2012	2015	2017	2019	2021
Төсвийн хүрээний мэдэгдэл	●	●	●	●	●	●
Засгийн газрын төсвийн төсөл	●	●	●	●	●	●
Батлагдсан төсөв	●	●	●	●	●	●
Иргэдийн төсөв	⊘	⊘	●	⊘	●	●
Явцын гүйцэтгэлийн тайлан	●	●	●	●	●	●
Хагас жилийн тайлан	●	●	⊘	●	⊘	⊘
Жилийн эцсийн тайлан	●	●	●	●	●	●
Аудитын тайлан	●	●	●	●	●	●

Монгол Улсын олон нийтэд нээлттэй төсвийн баримт бичгийн агуулгын иж бүрэн байдал

- 61-100 / 100
- 41-60 / 100
- 1-40 / 100

Төсвийн үндсэн баримт бичиг	Баримт бичгийн зорилго ба агуулга	Үнэлгээ хийсэн төсвийн жил	Баримт бичгийн агуулгын оноо
Төсвийн хүрээний мэдэгдэл	Төсвийн төсөл боловсруулахаас өмнө Засгийн газрын төсөв санхүүгийн бодлогын ерөнхий үзүүлэлтийг мэдээлнэ; Засгийн газрын эдийн засгийн талаарх төсөөлөл, хүлээгдэж буй орлого, зарлага, өрийн талаарх тоймыг гаргана.	2021	95
Засгийн газрын төсвийн төсөл	Засгийн газраас хууль тогтоох байгууллагад батлуулахаар өргөн барина; төсвийн орлогын эх үүсвэр, яамдад олгох төсвийн хуваарилалт, санал болгож буй бодлогын өөрчлөлтүүд болон тухайн улсын төсвийн байдлыг ойлгоход шаардлагатай бусад чухал мэдээллийг нарийвчилж өгнө.	2021	61
Батлагдсан төсөв	Хууль тогтоох байгууллагаас баталсан төсөв юм.	2021	39
Иргэдийн төсөв	Засгийн газрын төсвийн төсөл эсвэл батлагдсан төсвийн энгийн, хялбаршуулсан хувилбар, олон нийтэд төсвийн талаар чухал мэдээлэл хүргэх зорилготой.	2021	58
Явцын тайлан	Төсвийн төвлөрүүлсэн орлого, гарсан зарлага, хуримтлагдсан өрийн бодит гүйцэтгэлийн талаарх тодорхой цаг хугацааны давтамжтай гардаг мэдээллийг багтаана; улирал эсвэл сараар гаргана.	2020	89
Хагас жилийн тайлан	Төсвийн хэрэгжилтийн талаарх төсвийн жилийн хагасаар гаргах дэлгэрэнгүй мэдээлэл; төсөв боловсруулахад ашигласан эдийн засгийн урьдчилсан нөхцөлийг нягталж, төсвийн хүлээгдэж буй үр дүнгийн талаарх шинэчилсэн таамаглалыг багтаана.	2020	Боловсруулаагүй
Жилийн эцсийн тайлан	Төсвийн жилийн эцэс дэх засгийн газрын данс, санхүүгийн байдлыг тайлбарлана, мөн төсвийн жилд тавьсан бодлогын зорилтын хэрэгжилтэд гарсан ахиц дэвшлийн талаарх үнэлгээг оруулбал нэн сайн.	2019	67
Аудитын тайлан	Аудитын дээд байгууллага гаргана. Энэ тайлан нь засгийн газрын жилийн эцсийн данс, санхүүгийн тайлан үнэн зөв бөгөөд иж бүрэн эсэхийг дүгнэнэ.	2019	67

Монгол Улсын **2021** оны төсвийн ил тод байдлын оноо **60** буюу **2019** оны үзүүлэлттэй ойролцоо байна.

2021 оны төсвийн нээлттэй байдалд орсон өөрчлөлтүүд

Монгол Улс төсвийн мэдээллийг дараах арга хэмжээ авснаар илүү нээлттэй болгосон:

- Иргэдийн төсвийг цахим хэлбэрээр цаг тухайд нь нийтэлсэн.
- Жилийн эцсийн тайлангийн иж бүрэн байдлыг сайжруулсан.

Зөвлөмж

Төсвийн ил тод байдлыг сайжруулахын тулд Монгол Улс дараах арга хэмжээг эн тэргүүнд хэрэгжүүлэх шаардлагатай:

- Хагас жилийн тайланг боловсруулж цахим хэлбэрээр цаг тухайд нь нийтлэх
- Иргэдийн төсөв болон батлагдсан төсвийн иж бүрэн байдлыг сайжруулах
- Өрийн бүтцийн талаарх тухайн жилийн болон өмнөх жилүүдийн мэдээллийг төсвийн төсөлд илүү дэлгэрэнгүй оруулах, өрийн дүнг жилийн эцсийн тайланд тусгах
- Баталсан төсөвт тухайн жилийн орлого болон зарлагын мэдээллийг эдийн засгийн иж бүрэн ангилал болон чиг үүргийн ангиллаар тооцон оруулах
- Засгийн газрын төсвийн төсөл, батлагдсан төсөв, жилийн эцсийн тайлан болон шилэн дансны порталд хөтөлбөрийн төсвийн талаарх мэдээллийн уялдаа холбоог хангаж жигдрүүлэх.

Иргэдийн оролцоо

Төсвийн нээлттэй байдлын судалгаа нь төсвийн үйл явцын үе шат бүрт олон нийтийн зүгээс жинхэнэ утгаар нь оролцох албан ёсны боломжуудыг санал болгодог эсэхийг үнэлдэг. Судалгаанд засгийн газар, хууль тогтоох байгууллага болон аудитын дээд байгууллагын энэ чиглэлийн үйл ажиллагааг Төсвийн ил тод байдлын дэлхийн санаачилгын хүрээнд боловсруулсан Сангийн бодлогод олон нийтийн оролцоог хангах зарчмуудад ([Principles of Public Participation in Fiscal Policies](#)) нийцсэн 18 ижил жин бүхий үзүүлэлтээр шинжилж, улс орон бүрийг 0-ээс 100 хүртэл оноогоор үнэлдэг болно.

Монгол Улсын олон нийтийн оролцооны оноо авбал зохих 100 онооноос **13** байна.

Монгол Улсын олон нийтийн оролцоо бусад оронтой харьцуулахад:

Дэлхийн дундаж	14
Өмнөд Солонгос	59
Шинэ Зеланд	48
Австрали	37
Оросын Холбооны Улс	28
Япон	20
Монгол	13
БНХАУ	0

0 Хангалтгүй 61 Хангалттай 100

Олон нийтийн оролцооны шинэлэг арга барилын талаарх дэлхийн сайн туршлагын талаар <https://www.fiscaltransparency.net/case-studies/> цахим холбоосноос үзнэ үү.

Төсвийн үйл явцад олон нийт оролцох боломж

Тэмдэглэгээ: бага: **0 - 40**; хязгаарлагдмал: **41 - 60**; хангалттай: **61 - 100**

Зөвлөмж

Монгол Улсын Сангийн яам төсвийн хэрэгжилтийн үед иргэдээс цахимаар санал авах боломжийг бүрдүүлсэн боловч иргэдийн оролцоог цаашид улам бэхжүүлэх зорилгоор дараах арга хэмжээг эн тэргүүнд хэрэгжүүлэх шаардлагатай:

- Төсөв боловсруулах үе шатанд олон нийтийн оролцоог хангах аргуудыг туршилтын журмаар нэвтрүүлж эхлэх.
- Эмзэг болон төлөөлөл багатай бүлгийг шууд, эсвэл тэдгээрийг төлөөлдөг иргэний нийгмийн байгууллагуудаар дамжуулан төсвийн хэлэлцүүлэгт идэвхтэй татан оролцуулах.

Улсын Их Хурал улсын төсвийг батлахтай холбоотой иргэдээс санал авах боломжийг бүрдүүлсэн хэдий ч дараах арга хэмжээг чухалчлан хэрэгжүүлэх шаардлагатай:

- Олон нийтийн, эсвэл иргэний нийгмийн байгууллагын аливаа төлөөлөгч төсөв батлагдахаас өмнөх хэлэлцүүлгийн үеэр сонголд оролцож мэдүүлэг өгөх боломж бүрдүүлэх.
- Олон нийтийн, эсвэл иргэний нийгмийн байгууллагын аливаа төлөөлөгч аудитын тайлан хэлэлцүүлгийн үеэр сонголд оролцож мэдүүлэг өгөх боломж бүрдүүлэх.
- Монгол Улсын мэдээлэл, харилцаа холбооны төрөл бүрийн сувгаар дамжуулан Төсвийн төслийн талаар олон нийтийн зүгээс санал бодлоо илэрхийлэх боломжийг олгох.

Үндэсний аудитын газар нь аудитын хөтөлбөр боловсруулахад иргэдийг оролцуулах механизмыг бий болгосон байна. Цаашид төсвийн үйл явцад олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор дараах арга хэмжээ авах шаардлагатай:

- Холбогдох аудитын шалгалт хийх үйл явцад олон нийт хувь нэмэр оруулах боломжийг бүрдүүлсэн албан ёсны механизмыг бий болгох.

Төсвийн хяналт

Төсвийн нээлттэй байдлын судалгаа нь төсвийн үйл явцад хууль тогтоох байгууллага болон аудитын дээд байгууллагын гүйцэтгэх үүрэг болон хяналт тавих байдалд дүн шинжилгээ хийдэг. Бүх улсыг 0-ээс 100 хүртэлх оноогоор дүгнэдэг бөгөөд оноог тооцохдоо 18 үзүүлэлтийг ижил жинтэйгээр авч үздэг. Үүний зэрэгцээ хараат бус төсвийн байгууллагын талаар нэмэлт мэдээллийг судалгаагаар цуглуулдаг болно (Шигтгээг харна уу).

Монгол Улсын хууль тогтоох байгууллага болон аудитын дээд байгууллага хамтран төсвийн үйл явцыг хангалттай түвшинд хянадаг бөгөөд төсвийн хяналтын нийлмэл оноо авбал зохих 100 онооноос 76 байна. Хоёр байгууллагын хяналтыг тус бүрээр нь доорх зурагт үзүүлэв.

Хууль тогтоох байгууллагын хяналт

Аудитын хяналт

Тэмдэглэгээ: сул: 0 - 40; хязгаарлагдмал: 41 - 60; хангалттай: 61 - 100

Зөвлөмж

Улсын Их Хурал төсвийн төлөвлөлтийн үед хангалттай түвшний хяналт тавьдаг хэдий ч төсвийн гүйцэтгэлийн үе шат дахь хяналт хязгаарлагдмал байна. Хяналтыг цаашид сайжруулах зорилгоор дараах арга хэмжээг чухалчлан авч үзэх шаардлагатай:

- Хууль тогтоох байгууллагын байнгын хорооноос төсвийн гүйцэтгэлийн жилийн явцын тайланг хэлэлцэж, гарсан дүгнэлтийг цахимаар нийтэлж байх.
- Төсвийн жилийн дундуур төсвийн хөрөнгийн хуваарилалтыг захиргааны нэгжүүдийн хооронд шилжүүлэх тохиолдолд хууль тогтоох байгууллагатай зайлшгүй зөвшилцдөг байх.

Монгол Улсын Үндэсний аудитын газрын хараат бус байдал болон аудитын хяналтыг сайжруулахын тулд дараах арга хэмжээ авахыг зөвлөж байна:

- Аудит хийх үйл явцыг хөндлөнгийн байгууллагаар нягтлуулах.

Шигтгээ

Төсвийн хараат бус байгууллагыг үүсгэн байгуулах шинэ хандлага

Монгол Улс Төсвийн тогвортой байдлын зөвлөл хэмээх төсвийн хараат бус байгууллагатай. Зөвлөлийн хараат бус байдлыг хуулиар тогтоосон бөгөөд зөвлөл нь хууль тогтоох байгууллагад тайлагнадаг.

* Хараат бус байгууллагын үзүүлэлтийг Төсвийн нээлттэй байдлын судалгааны оноо тооцоход оруулаагүй болно.

Аргачлал

2021 оны Төсвийн нээлттэй байдлын судалгааг зөвхөн **2020** оны **12** дугаар сарын **31**-ний өдрийг дуустал олон нийтэд зориулан нийтэлсэн баримт бичиг, болж өнгөрсөн үйл явдал, өрнөсөн үйл ажиллагаа болон гарсан өөрчлөлтүүдэд суурилан гаргав.

Энэхүү судалгаа нь бүх улсын хувьд төсвийн хараат бус шинжээчдийн бөглөсөн асуулгад суурилдаг болно. Монгол Улсын хувьд уг судалгааны шинжээчид:

Даваахүүгийн Оюунбадам, Чулуунбатын Нарантуяа

Нээлттэй Нийгэм Форум

Хаяг: Жамьян гүний гудамж-5/1, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот 14240, Монгол Улс

Имэйл: oyunbadam@forum.mn

Судалгааг улам чанаржуулах зорилгоор бүх улсын бөглөсөн асуулгын эхний хувийг нэрийг нь нууцалсан хараат бус шинжээч болон Монгол Улсын хувьд мөн Сангийн яамны төлөөлөгч нягталдаг.